

DAVLAT BUDJETI TAQCHILLIGI VA UNING IQTISODIYOTGA TA'SIRI

Jahangir Zaynalov

Iqtisodiyot fanlari doktori, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Moliya kafedrasini professori, Samarqand, O'zbekiston

Olimjon Fattoev

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Ph.D. doktoranti, Samarqand, O'zbekiston

ARTICLE INFO.

Kalit so'zlar: davlat byudjeti, taqchillik, soliq tushumlari, inflyatsiya, yalpi ichki mahsulot, ishsizlik darajasi, iqtisodiy o'sish, davlat qarzi, davlat xarajatlari.

Abstract

Davlat budjeti taqchilligi davlat xarajatlari daromadlaridan oshib ketganda yuzaga keladi. Ushbu maqolada davlat budjeti taqchilligining iqtisodiyotga ta'siri ko'rib chiqiladi. Maqola davlat budjeti taqchilligining iqtisodiy o'sishga, inflyatsiyaga, ishsizlik darajasiga va boshqa iqtisodiy ko'rsatkichlarga qanday ta'sir qilishini tahlil qiladi.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2024 LWAB.

Davlat Budjeti Taqchilligi: Nazariy Asoslar

Davlat budjeti taqchilligi (defitsit) davlatning moliyaviy holatining salbiy ko'rsatkichidir. Defitsitning asosiy sabablari quyidagilar bo'lishi mumkin:

- Davlat xarajatlarining oshishi.
- Soliq tushumlarining kamayishi.
- Favqulodda holatlar yoki inqirozlar.

Defitsitning Iqtisodiyotga Ta'siri

Iqtisodiy O'sish

Defitsitning iqtisodiy o'sishga ta'siri murakkab va ikki tomonlama bo'lishi mumkin:

- Ijobiy ta'sir: Davlat xarajatlarining oshishi qisqa muddatda iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi mumkin, chunki davlat investitsiyalari va xarajatlari talabni oshiradi.
- Salbiy ta'sir: Uzoq muddatda, defitsit davlat qarzining oshishiga olib keladi, bu esa kelajakda soliqlarni oshirish va davlat xarajatlarini qisqartirish zaruratini tug'dirishi mumkin. Natijada, iqtisodiy o'sish susayishi mumkin.

Inflyatsiya

Davlat budjeti defitsiti inflyatsiyaga ham ta'sir ko'rsatishi mumkin:

- Ijobiy ta'sir: Defitsitning davlat xarajatlari orqali talabni oshirishi inflyatsiyani rag'batlantirishi mumkin.

- Salbiy ta'sir: Biroq, agar defitsit katta bo'lsa va davlat uni moliyalashtirish uchun pul bosib chiqarsa, bu inflyatsiyani yuqori darajada oshirishi mumkin.

Ishsizlik

Davlat budjeti taqchilligi ish bilan bandlik darajasiga quyidagi tarzda ta'sir qilishi mumkin:

- Ijobiy ta'sir: Davlat xarajatlarining oshishi ish o'rinlarini yaratishga yordam berishi mumkin, chunki davlat sektori loyihalari va dasturlari yangi ish o'rinlarini yaratadi.
- Salbiy ta'sir: Uzoq muddatda, davlat qarzi oshishi natijasida soliqlarni oshirish zarurati ish beruvchilarning ishchilarni yollashga bo'lgan qobiliyatini kamaytirishi mumkin, bu esa ishsizlik darajasini oshiradi.

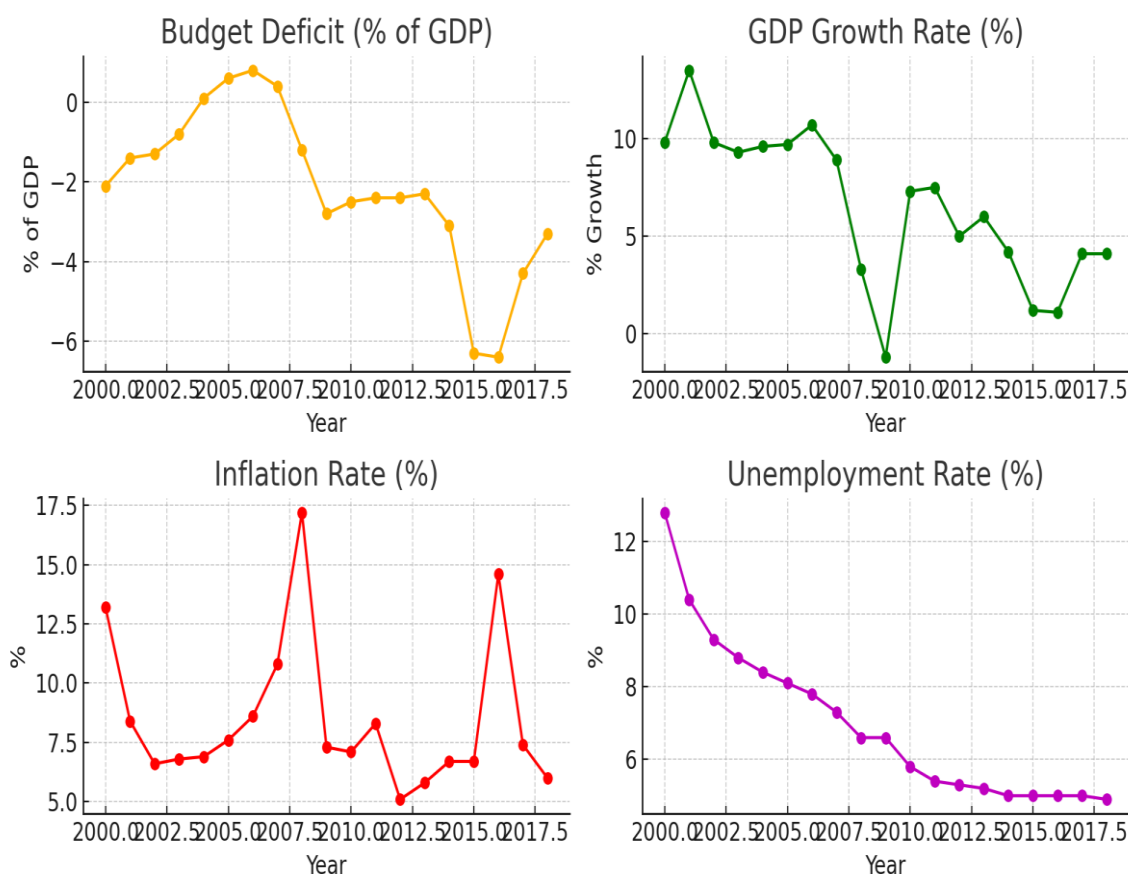
Statistik tahlil: Qozog'iston (2000-2018 yillar)

Shuni ta'kidlash joizki, maqolada keltirilgan ma'lumotlar va ko'rsatkichlar 2000-2018 – yilgacha bo'lgan muddatda olingan. Sababi, 2019-yildan COVID-19 virusi tufayli boshlangan karantin va boshqa favqulotda holatlar davrlarlar budjetida, xususan Qozog'iston budjetiga ham keskin salbiy ta'sir ko'rsatgan. Shu bois iqtisodiy ko'rsatkichlarda imperik nuqtadan keskin chetlanish holatlari yuz bergan. Shuni hisobga olgan holda maqola 2000-2018 – yillar ma'lumotlari asosida tayyorlangan.

Qozog'istonning 2000-2018 yillar oralig'idagi iqtisodiy ko'rsatkichlari davlat budjeti taqchilligining iqtisodiyotga qanday ta'sir ko'rsatishini tahlil qilish uchun yaxshi misoldir.

Yil	Budjet taqchilligi (% GDP)	Iqtisodiy o'sish darajasi (% GDP)	Inflyatsiya darajasi (%)	Ishsizlik darajasi (%)
2000	-2.1	9.8	13.2	12.8
2001	-1.4	13.5	8.4	10.4
2002	-1.3	9.8	6.6	9.3
2003	-0.8	9.3	6.8	8.8
2004	0.1	9.6	6.9	8.4
2005	0.6	9.7	7.6	8.1
2006	0.8	10.7	8.6	7.8
2007	0.4	8.9	10.8	7.3
2008	-1.2	3.3	17.2	6.6
2009	-2.8	-1.2	7.3	6.6
2010	-2.5	7.3	7.1	5.8
2011	-2.4	7.5	8.3	5.4
2012	-2.4	5.0	5.1	5.3
2013	-2.3	6.0	5.8	5.2
2014	-3.1	4.2	6.7	5.0
2015	-6.3	1.2	6.7	5.0
2016	-6.4	1.1	14.6	5.0
2017	-4.3	4.1	7.4	5.0
2018	-3.3	4.1	6.0	4.9

Yuqoridagi jadval ma'lumotlarini umumlashtirgan holda tuzilgan grafiklar quyidagi ko'rinishda bo'ladi:

Grafiklardan shuni aniqlash mumkinki, makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning deyarli barchasi mamlakatning iqtisodiy o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Xulosa

Davlat budjeti taqchilligi iqtisodiyotga ko'p qirrali ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qisqa muddatda davlat xarajatlarining oshishi iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishi va ishsizlikni kamaytirishi mumkin, lekin uzoq muddatda davlat qarzining oshishi soliqlarni oshirish va davlat xarajatlarini qisqartirish zaruratini tug'diradi. Bu esa iqtisodiy o'sish va ish bilan bandlik darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, davlat budjeti taqchilligi va uning oqibatlarini ehtiyotkorlik bilan boshqarish muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <https://www.worldbank.org/en/country/kazakhstan/publication/economic-update-winter-2023-24>
2. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/566741640158785669>
3. <http://www.minfin.kz>. – Статистический бюллетень Министерства финансов РК
4. Kym A., Giovanni C., Edimon G. KAZAKHSTAN ACCELERATING ECONOMIC DIVERSIFICATION. – Asian Development Bank, 2018.
5. A.S. Assilova, A.A. Aryn. Analysis of revenues and expenditures of the state budget of the Republic of Kazakhstan. The Journal of Economic Research & Business Administration. №2 (120). 2017